

רשומות

הצעות חוק

ה מ מ ש ל ה

11 בנובמבר 2002

12

1 בסתיו התשס"ג

עמוד

הצעת חוק שיפוט בעניני התרת נישואין (מקרים מיוחדים) (תיקון מס' 2) (סמכות בין-לאומית
וקביעת ערכאת שיפוט), התשס"ג-2002 162

מ ב ו א

חוק שיפוט בעניני התרת נישואין, התשכ"ט-1969 (להלן - החוק הקיים). קובע כי על בני זוג שהם בני דתות שונות או שלפחות אחד מהם הוא חסר דת (להלן - המקרים המיוחדים), המבקשים להתיר את נישואיהם, לעבור הליך מורכב ודו-שלבי שבמסגרתו עליהם להגיש תחילה בקשה לנשיא בית המשפט העליון, כדי שיקבע למי נתונה הסמכות לדון בהתרת נישואיהם - לבית דין דתי או לבית המשפט. נשיא בית המשפט העליון ממתין לפניית היועץ המשפטי לממשלה אל בית הדין הדתי הנוגע בדבר ולאחר קבלת חוות הדעת הוא קובע את סמכות השיפוט.

בשלב השני, לאחר קביעת השיפוט, על בני הזוג לפנות בבקשה חרשה לבית המשפט או לבית הדין הדתי לפי הענין.

בעת כניסתו של החוק הקיים לתוקף, היו בישראל בקשות מעטות להתרת נישואין במקרים המיוחדים, ואולם כיום מוגשות לנשיא בית המשפט העליון כמה אלפי בקשות בשנה. ההליך המורכב והעומס המוטל על נשיא בית המשפט העליון, גורמים לעיכובים שלא לצורך בהתרת הנישואין של בני זוג הנזקקים להליך זה.

מטרתו הראשונה של חוק זה היא לפשט את הליך התרת הנישואין הקיים היום ולקבוע כי בקשות להתרת נישואין במקרים המיוחדים לא יוגשו עוד לנשיא בית המשפט העליון, אלא לבית המשפט לעניני משפחה, אשר ידון בעניני התרת הנישואין במקרים המיוחדים. בית המשפט לעניני משפחה הוא שיפנה לבית הדין הדתי, מקום שאחד מכני הזוג הוא בן הדת של בית דין דתי בישראל, ולו מספק. במקרים שבהם איש מכני הזוג אינו בן דת שיש לה בית דין דתי בישראל, ובמקרים שבהם בית הדין השייך כי אין צורך בגירושין לפי הדין הדתי, כדי שכל אחד מהצדדים יוכל להינשא מחדש, ימשיך בית המשפט לעניני משפחה וידון בהתרת הנישואין.

מטרתו השנייה של החוק היא לקבוע כללי סמכות שיפוט מבחינה בין-לאומית, שיחולו באופן אחיד על כלל הערכאות המוסמכות להתיר בישראל נישואין - בתו המשפט לעניני משפחה ובתי הדין הדתיים. כיום, כללי הסמכות של הערכאות השונות אינם אחידים והשוני ביניהם נובע מהתפתחויות היסטוריות שישודם עוד בתקופת השלטון הבריטי בארץ ישראל. כך למשל, בתי דין נוצריים, אינם רשאים להתיר את נישואיהם של בני זוג נוצרים שאחד מהם אינו אזרח ישראלי גם אם שני בני הזוג הם תושבי ישראל, דבר אשר בית המשפט העליון מתח עליו ביקורת.

לעומת זאת, נשיא בית המשפט העליון ובית המשפט לעניני משפחה, הרגים בעניני התרת נישואין במקרים המיוחדים, אינם מוגבלים כלל בכללי סמכות בין-לאומית.

מטרתו השלישית של החוק לקבוע מפורשות כי בתי הדין הדתיים יהיו מוסמכים לדון בעניני התרת נישואין של בני זוג אשר אחד מהם הוא בן הדת של בית הדין הדתי ובן הזוג האחר הוא חסר דת, אם שני בני הזוג הביעו את הסכמתם לשיפוטו של בית הדין הדתי.

כיום קיימת מחלוקת מלומדים בנוגע לפרשנות המשפטית של החוק הקיים ואף הוגשה עתירה לבג"ץ בנוגע לכך (בג"ץ 9476/96 סרגובי נ' בית הדין הרבני האזורי בירושלים ואח').

יורגש כי בכל הענינים הכרוכים בהתרת נישואין, כמו מזונות, יחסי ממון והחזקת ילדים, לא יהול שינוי במצב הקיים, וימשיכו לחול בהם הדינים הרלוונטיים לכל ענן וענן.

**הצעת חוק שיפוט בעניני התרת נישואין (מקרים מיוחדים) (תיקון מס' 2)
(סמכות בין-לאומית וקביעת ערכאת שיפוט), התשס"ג-2002**

1. בחוק שיפוט בעניני התרת נישואין (מקרים מיוחדים), התשכ"ט-1969¹ (להלן – החוק העיקרי), בשם החוק, במקום "מקרים מיוחדים" יבוא "מקרים מיוחדים וסמכות בין-לאומית".
- תיקון שם החוק
2. בסעיף 1 לחוק העיקרי –
- (1) כותרת השוליים תהיה: "סמכות בית המשפט לעניני משפחה";
- (2) בסעיף קטן (א), במקום הסיפה המתחילה במילים "או של בית דין דתי" יבוא "להלן – בית המשפט";
- (3) בסעיף קטן (ב), במקום "חוק זה" יבוא "חוק זה, למעט סעיפים 55 ו-56".
- תיקון סעיף 1
3. במקום סעיפים 2 ו-3 לחוק העיקרי יבוא:
- החלפת סעיפים 2 ו-3
- "סמכות מבחינה בין-לאומית בהתקיים אחד מאלה:
2. (א) בית המשפט מוסמך לדון בעניני התרת נישואין, לפי סעיף 1,
- (1) מקום מושבו של המשיב בישראל;
- (2) מקום מושבו של המבקש בישראל, ובלבד שהתגורר בה במשך שנה לפחות בסמוך להגשת הבקשה;
- (3) מקום מושבו של המבקש בישראל, ובלבד שמקום מושבם המשותף האחרון של בני הזוג היה בישראל;
- (4) שני בני הזוג הם אזרחים ישראלים;
- (5) המבקש הוא אזרח ישראלי ומקום מושבו בישראל;
- (6) המבקש הוא אזרח ישראל והתגורר בה במשך שנה במהלך השנתיים שקדמו למועד הגשת הבקשה להתרת הנישואין;
- (7) המבקש הוא אזרח ישראלי ונמצא בישראל במועד הגשת הבקשה, ובלבד שבאותו מועד הדין במקום מושבם האחרון של בני הזוג לא מאפשר להחיר את הנישואין.
- (ב) לענין סעיף זה, "מקום מושב" – המקום שבו נמצא מרכז חייו של אדם או מקום מגוריו הרגיל.

ד ב ר י ה ס ב ר

- סעיף 1** מוצע להחליף את שם החוק ל"חוק שיפוט בעניני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין-לאומית), התשכ"ט-1969", בשל העובדה שהוא דן גם בהגדרת הסמכות מבחינה בין-לאומית של בתי הדין הדתיים בישראל.
- סעיף 2** סעיף ו(א) לחוק הקיים קובע:
- (א) עניני התרת נישואין שאינם בשיפוטו הייחודי של בית דין דתי יהיו בשיפוטו של בית

¹ ס"ח התשכ"ט, עמ' 248; התשנ"ה, עמ' 398.

3. התרת הנישואין (א) הוגשה לבית המשפט בקשה להתרת נישואין וקבע בית המשפט כי הוא מוסמך מבחינה בין-לאומית, לפי סעיף 2, יפנה בית המשפט, לפי הוראות סעיפים קטנים (ב) ו-(ג), לראש בית הדין הדתי או ליועץ המשפטי לממשלה.

(ב) היה אחד מכני הנוג יהודי, מוסלמי, דרוזי או בן אחת העדות הנוצריות המקיימות בישראל בית דין דתי או התעורר ספק ביחס לכך, ישלח בית המשפט הודעה לראש בית הדין הדתי הגבוה ביותר (להלן – ראש בית הדין) הנוגע בדבר, כדי שיקבע אם יש צורך בגירושין על פי הדין הדתי ולו מספק; היו בני הזוג בני דתות שונות, שיש להן בית דין דתי או התעורר ספק ביחס למי מהם, תישלח הודעה לכל אחד מראשי בתי הדין הנוגעים בדבר.

(ג) לא התקיים אחד המקרים המנויים בסעיף קטן (ב) ישלח בית המשפט העתק מן הבקשה ליועץ המשפטי לממשלה אשר יודיע בתוך שישים ימים האם כוונתו להתערב בבקשה; הודיע היועץ המשפטי כי אין כוונתו להתערב בבקשה, ידון בית המשפט ויפסוק בענין התרת הנישואין לפי חוק זה.

(ד) ראש בית דין שקיבל הודעה לפי סעיף קטן (ב) יודיע לבית המשפט, בתוך שלושה חודשים, האם יש תוקף, לכאורה, לנישואיהם של בני הזוג על פי הדין הדתי ושעל כן יש צורך על פי הדין הדתי בגירושין, ולו מספק, כדי להתיר את נישואיהם; חלפו שלושה חודשים מיום שנשלחה ההודעה לראש בית הדין והוא לא השיב על הפניה, תישלח אליו הודעה נוספת.

ד ב ר י ה ס ב ר

הדין הדתי להודיע לבית המשפט בתוך שלושה חודשים, האם יש תוקף לכאורה לנישואיהם של בני הזוג, על פי הדין הדתי, ושעל כן יש צורך בגירושין, ולו מספק, כדי להתיר את נישואיהם.

אם השיב בית הדין בחיוב, ייקבע מועד להתרת הנישואין ויהיו לו הסמכויות הנתונות לו על פי כל דין לשם כך, כמין למשל הסמכויות שבחוק שיפוט בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995.

בית המשפט לעניני משפחה ידון ויפסוק בענין התרת הנישואין, אם הודיע ראש בית הדין הדתי כי אין צורך בגירושין לפי הדין הדתי או אם חלף חודש מיום שנשלחה הודעה נוספת לבית הדין כאמור בסעיף קטן (ד).

בכל מקרה שבו איש מכני הזוג אינו בן דת שיש לה בית דין דתי בישראל, ולא התעורר ספק ביחס לכך, ישלח העתק מן הבקשה ליועץ המשפט לממשלה בלבד, כדי שאף הוא יודא כי אין צורך בפניה לבית דין דתי כלשהו, ואם האחרון לא הודיע, בתוך שישים יום על כוונתו להתערב בבקשה, ידון בית המשפט ויפסוק בענין התרת הנישואין.

סעיף 3 מוצע לבטל את סעיף 2 בחוק הקיים הקובע את הפרוצדורה של פניית היועץ המשפטי לממשלה לבתי הדין הדתיים וקביעת ערכאת השיפוט על ידי נשיא בית המשפט העליון, כמתואר במבוא.

כמו כן מוצע לבטל את הסמכות שהיתה קיימת לנשיא בית המשפט העליון שלא לקבוע כל שיפוט, אם הוא סבור כי בנסיבות הענין אין זה מן הראוי להושיט למבקש סעד.

במקומם של סעיפים אלה מוצע לקבוע, בסעיף 2 לחוק המוצע, כללי סמכות בין-לאומית לבית המשפט לעניני משפחה, תוך אימוץ כללי הסמכות כפי שנקבעו באמנת האג בדבר הכרה בפסקי דין של גירושין ופירוד שיפוט מ-1970 (להלן – אמנת האג).

בסעיף 3 לחוק המוצע, תיקבע פרוצדורה ולפיה בכל מקרה שבו ראה בית המשפט לעניני משפחה כי אחד מכני הזוג הוא בן דת שיש לה בית דין דתי בישראל, או התעורר ספק ביחס להיותו בן דת כאמור, הוא ישלח הודעה לבית הדין הדתי הנוגע בדבר (או לשני בתי הדין הנוגעים בדבר, לפי הענין) ועל ראש בית

(ה) החליט ראש בית הדין כי יש צורך בגירושין, תועבר הבקשה להתרת הנישואין לבית הדין הדתי, כדי שיקבע את המועד לגירושין, ויהיו לבית הדין הסמכויות הנתונות לו על פי כל דין לצורך הגירושין, ואולם אין בהעברה האמורה כדי להקנות לבית הדין הדתי סמכות שיפוט בענינים הכרוכים בגירושין.

(ו) הודיע ראש בית הדין כי אין צורך בגירושין לפי הדין הדתי או חלף חודש מיום שנשלחה ההודעה הנוספת, לפי הוראות סעיף קטן (ד) לראש בית הדין, והוא לא השיב על הפניה, ידון בית המשפט ויפסוק בענין התרת הנישואין לפי חוק זה.

4. בסעיף 4 לחוק העיקרי - תיקון סעיף 4

(1) בסעיף קטן (א), במקום "סימן 55" יבוא "סימנים 55, 64 ו-65" ובמקום "יחול" יבוא "יחולו";
(2) סעיף קטן (ב) - בטל.

5. בסעיף 5 לחוק העיקרי - תיקון סעיף 5

(1) בסעיף קטן (א), בסופו יבוא "או אם לא ניתן לפיו להתיר את הנישואין".
(2) אחרי סעיף קטן (ד) יבוא:
"ה) לענין סעיף זה, "מקום מושב" - כמשמעותו בסעיף 80 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962".

הוספת סעיפים
א5 ו-ב5

6. אחרי סעיף 5 לחוק העיקרי יבוא:

א5. (א) על אף האמור בכל דין, לבית דין דתי תהיה סמכות ייחודית בין-לאומית לבית דין דתי להחליט על התרת נישואין, כששני בני הזוג הם בני הדת של בית הדין והתקיימו תנאי הסמכות שבסעיף 2 לחוק זה, ואולם אין באמור בהוראות סעיף קטן זה כדי להקנות לבית הדין הדתי סמכות שיפוט בענינים הכרוכים בגירושין.

דברי הסבר

בי נמצא מרכז חייו של אדם או מקום מגוריו הרגיל. הגדרה זו, המתייחסת לסמכות השיפוט של בית המשפט או בית הדין הדתי, מאפשרת לראות אדם כ"תושב" ישראל, כבר כאשר מקום המגורים הרגיל שלו (habitual residence) הוא בישראל וגם כאשר נשאר לו זיקות משמעותיות אחרות למדינה אחרת ומרכז חייו טרם עבר לישראל.

לעונות זאת, לענין ברירת הדין, מוצע לדרוש זיקה משמעותית יותר, אשר אינה מסתפקת במקום המגורים כשלעצמו. על כן, מוצע להשאיר את הדרישה ל"מרכז חיים" הקיימת היום בהגדרת "מקום מושב" בסעיף 6, תוך העברתה לסעיף הדין בברירת הדין.

סעיף 6 יוסף סעיף א5 לחוק אשר יחיל את כללי הסמכות הבין-לאומית, שנקבעו בסעיף 2 לחוק המוצע, גם על בתי הדין הדתיים, בדונם בעניני התרת נישואין, וזאת על אף האמור בכל דין.

סעיף 4 סימנים 64 ו-65 לדבר המלך, מסדירים את הסמכות מבהינה בין-לאומית לבתי הדין הדתיים, בין השאר, בעניני התרת נישואין.

בשל הסדרת נושא הסמכות הבין-לאומית לבתי הדין הדתיים בחוק זה, באופן אחר, אין עוד מקום לתחולת הסעיפים האמורים בעניני התרת נישואין, ועל כן מוצע לבטל את תחולתם בכל הנוגע לענינים אלה.

סעיף 5(1) סעיף 5 לחוק קובע סדר עדיפות לדין המהותי שיחול, מקום שנקבעה סמכות בית המשפט לעניני משפחה לדון בהתרת הנישואין, מתוך רשימה של "דינים" אפשריים. מוצע לקבוע כי אם לפי הדין שאמור לחול, לפי סדר העדיפות שבסעיף, לא ניתן להתיר את הנישואין כלל, לא יחול אותו דין אלא הדין הבא אחריו ברשימה.

סעיפים בכללי אמנת האג, אשר אומצו בסעיף 3 (2) ו-7 לעיל, נקבעה הגדרת מקום מושב כ"מקום

² - ס"ח התשכ"ב, עמ' 120; התשס"ב, עמ' 423.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א) בית דין דתי יהיה מוסמך לרון בעניני התרת נישואין של בני זוג ששניהם בני הדת של בית הדין, גם אם לא התקיימו חנאי הסמכות שבסעיף 2 לחוק זה, אם שני בני הזוג הביעו את הסכמתם לשיפוטו של בית הדין.

5ב. על אף האמור בסעיף ו(א), בית דין דתי יהיה מוסמך לרון בעניני התרת נישואין של בני זוג שהסעיף האמור חל עליהם, אם התקיימו כל התנאים האלה:

סמכות שיפוט בהסכמה לבית דין דתי

(1) שני בני הזוג הביעו את הסכמתם לשיפוטו של בית הדין הדתי;

(2) אחד מבני הזוג הוא בן הדת של בית הדין הדתי ובן הזוג האחר אינו בן דת שיש לה בית דין דתי אחר;

(3) התקיימו תנאי הסמכות שבסעיף 2 לחוק זה.

7. בסעיף 6 לחוק העיקרי, ההגדרה "מקום מושב" – תימחק.

8. במקום סעיף 7 לחוק העיקרי יבוא:

"ביצוע ותקנות 7. שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות לביצועו."

9. סעיף 8 לחוק העיקרי – בטל.

ד ב ר י ה ס כ ר

8 סעיף 8 מסעיף 7 הקיים היום יימחקו המילים המתייחסות לפרוצדורה שהחלפה.

9 סעיף 9 מסעיף 8 לחוק הקיים קובע:

8. הזראות חוק זה אינן באות לגרוע מסעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953.

מכיוון שכללי סמכות השיפוט בהסכמה, בכל הנוגע להתרת נישואין, הוסדרו בחוק זה במפורש, אין עוד צורך בהבהרה האמורה בסעיף זה.

יודגש כי, חוק זה אינו דן בענינים הכרוכים בגירושין ועל כן, בכל הנוגע לאותם ענינים, ימשיך סעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953, לחול, בהתאם לכללים שבהם הוא חל בעבר.

יודגש כי ההחלה האמורה, אשר תרחיב את סמכויות השיפוט מבחינה בין-לאומית של חלק מבתי הדין הדתיים, לא תחול על ענינים הכרוכים בגירושין, אשר בהם ימשיכו לחול הדינים כבעבר.

על אף האמור, מקום שבו שני הצדדים הם בני הדת של בית הדין ושניהם הביעו את הסכמתם לשיפוטו של בית הדין יהיה בית הדין מוסמך להתיר את הנישואין גם אם לא התקיימו תנאי הסמכות הבין-לאומית, הבהרה זו נועדה כדי לאפשר למו שנישאו בנישואין דתיים להתיר את נישואיהם, בהסכמה, בבית דין דתי, גם אם במקום מושבם הנוכחי לא ניתן להתיר נישואין דתיים.

כמו כן יוסף סעיף 5ב אשר יקבע את סמכותו של בית דין דתי להתיר נישואין כשאתר מבני הזוג הוא בן הדת של בית הדין הדתי ובן הזוג האחר אינו בן דת שיש לה בית דין דתי אחר, אם שני בני הזוג הביעו את הסכמתם לשיפוטו של בית הדין הדתי והתקיימו תנאי הסמכות הבין-לאומית.